

OD VČERAJ ZA JUTRI

OHRANJANJE KOROŠKE
PISNE DEDIŠČINE

Portal dLib

Izdala: Koroška osrednja knjižnica
dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem,
zanjo: Aljaž Verhovnik, direktor

Avtorji besedil: Simona Vončina,
dr. Matija Ogrin in Anja Props

Lektorirala: dr. Manja Miklavc

Fotografije: Simona Vončina in Arhiv Slovenije

Oblikovanje: Sans, Andrej Knez

Tisk: Malex d.o.o.

Naklada: 1.000 izvodov

Ravne na Koroškem, 2023

Rokopisna knjiga Antikrista žuljenje ali lebn Antekrista

Rokopis *Antikrista žuljenje* iz Roža na Koroškem iz časa okrog 1769 je eden od dveh najzgodnejših ohranjenih prepisov rokopisnega izročila o Antikristu, ki izvira iz (verjetno izgubljenega) rokopisa bukovnika Matije Žegarja (1734–1798). Besedilo je Žegar prevedel leta 1767 po knjigi nemškega kapucina Dionizija Luksemburškega, nato se je širilo v rokopisih.

Pater Dionizij Luksemburški (1652–1703) je zadnji predstavnik srednjeveške apokaliptike: nauke o prihodu Antikrista je zbral in objavil v knjigi *Leben Antichristi* (1682). Ta predstavlja stopnjevanje nasilja in prevlado zla v človeški zgodovini, ki bo na koncu premagano z Božjo močjo. Legendo o rojstvu Antikrista, o njegovem sodelovanju z demoni, nasilju nad kristjani in prilastitvi svetovne oblasti je p. Dionizij napisal v ljudskem jeziku (nemščini) in slikovitem literarnem slogu, zato je bila zelo priljubljena: večkrat je izšla in bila prevedena v češčino in slovenščino. Naš prvi prevod je leta 1767 oskrbel prav bukovnik Matija Žegar.

Prepovedana knjiga. Srednjeveška legenda o Antikristu, o nasilju in prevladi zla v zgodovini je pri razsvetljencih, ki so verovali v razum in srečno življenje človeka, vzbujala odpor. Zdelo se jim je polna vraževerja in fantastike. Zato so knjigo *Leben Antichristi* leta 1774 uvrstili na avstrijski državni indeks prepovedanih knjig.

Rokopisi kot kljubovanje cenzuri. Zaradi prepovedi in drugih razlogov ni bilo niti misliti na natis slovenskega prevoda *Antikrista*. Vendar pa so slovenski pisci, tako bukovniki kot številni duhovniki, vneto prepisovali slovenske rokopise prepovedanih knjig, si jih izposojali in brali nepismenim. To imenujemo rokopisna kultura, in ta je dajala življenje tudi slovenskemu prevodu *Antikrista*. V rokopisih je literarno življenje dejansko delovalo neodvisno od cenzurnih prepovedi.

Rokopisno izročilo Antikrista. Skupina slovenskih rokopisov ali izročilo slovenskega besedila o Antikristu je obsežnejše od izročila drugih rokopisnih besedil: dr. Franc Kotnik je naštel 13 rokopisov, več jih je propadlo, ohranilo se jih

je okrog 10. Eden od dveh najstarejših je brez dvoma ta, ki ga je rešil dr. Franc Kotnik in ga hrani knjižnica na Ravnah.

Antikrista žulenje (KOK, KOTNIK MS 14). Kotnikov rokopis *Antikrista žulenje* je bil najverjetneje prepisan iz *Valjavčevega rokopisa o Antikristu* (Arhiv Republike Slovenije), oba sta nastala leta 1769 ali tik zatem. Kotnikov rokopis so napisale tri roke in je bogato ilustriran z ročno koloriranimi risbami. Od 50 naslovov poglavij jih je 24 okrašenih z barvnimi vinjetami in poznobaročnim vitičnim okrasjem. Na pripravljene prazne strani rokopisa je bilo vlepljenih 22 barvnih ilustracij, nekatere so celostranske s prizori iz legende.

Likovna in besedilna kultura slovenskega kmeta. Kotnikov rokopis *Antikrista žulenje* je skupaj z *Valjavčevim* in *Smolevskim* eden od treh najbogateje ilustriranih rokopisov in ena od najlepše opremljenih

slovenskih knjig sploh. Izvirna nemška knjiga patra Dionizija sploh nima ilustracij. Ti trije rokopisi dokazujejo, da so slovenski kmetje, ki so rokopise naročili in plačali, že v 18. stoletju imeli spoštovanja vredno besedilno in likovno kulturo, ki je oblikovala njihove želje ter pričakovanja. Ob branju legende patra Dionizija o poteku in stiskah zgodovine so literarno in likovnoumetnostno globoko doživeli svojo umeščenost v čas, bivanjski trenutek in umrljivost, a tudi naravnost k večnosti – zato so to pripoved tako radi brali v Kotnikovem in drugih slovenskih rokopisih.

Več podatkov: *Register rokopisov slovenskega slovstva* (RRSS), ZRC SAZU (na spletu)

Doc. dr. MATIJA OGRIN,
znanstveni svetnik in predstojnik na Inštitutu za
slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

Rokopis s sledmi pestre preteklosti, evidentiran kot *Žegarjev Antikrist*, je bil leta 2021 prinesen v Center za restavriranje in konserviranje arhivskega gradiva pri Arhivu Republike Slovenije. S knjigo, ki je bila zaradi pogoste uporabe ter neustrezne hrambe močno poškodovana, ni bilo mogoče varno rokovati. Cilj konservatorsko-restavratorskih posegov je bil rokopisu vrniti uporabnost in ga ohraniti za zanamce. Posebno pozornost smo namenili ureditvi vsebine in razmisleku, kako ohraniti materialni značaj knjižne vezave.

Knjiga je bila v preteklosti močno pokrpana. Poškodovan knjižni blok z iztrganimi, pomešanimi in izgubljenimi listi je bil v zadnjih šestih legah zašit na tri enojne vezice, preostale lege so bile povezane z obšivom, ki ni značilno knjigoveški. Povezava prve in zadnje opore s knjižnim blokom je bila netipična in najverjetneje pretekli poskus reševanja razpadajočega rokopisa. Sprednja in zadnja platnica izvirata iz dveh različnih vezav, ene trde in druge mehke, in sta bili uporabljeni za zaščito rokopisa. Hrbet je izgubljen.

V sodelovanju z dr. Matijo Ogrinom smo iz knjižnega bloka iztrgane in nepravilno všite nepaginirane liste in pole razvrstili v pravilno zaporedje. Po naravoslovnih analizah smo knjižni blok razvezali in liste ter platnico suho očistili. Poškodbe na listih smo ročno dopolnili z japonskim papirjem in lepilom iz škroba. Izgubljene liste smo nadomestili s praznimi in s tem nakazali mesta z manjkajočo vsebino. Zadnjo trdo platnico smo uporabili kot model za rekonstrukcijo sprednje. Za prevleko nove opore smo uporabili restavrirano izvirno mehko platnico. Izgubljeni hrbet smo rekonstruirali z novim pergamentom. Knjižni blok smo s platnico povezali s tremi vezicami, bombažnimi trakovi in rekonstruiranima spojnima listoma. Za rokopis smo izdelali zaščitno škatlo.

Konservatorsko-restavratorski poseg se je zaključil junija 2023, ko smo rokopis vrnili Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika s priporočili za trajno hrambo v temi, pri 18° C in 50–60 % relativne vlage.

ANJA PROPS, konservatorica-restavratorka,
Center za restavriranje in
konserviranje arhivskega gradiva,
Arhiv Republike Slovenije

Iz tradicije nekdanjih študijskih so v okviru večine osrednjih območnih knjižnic skozi desetletja nastale zavidljive zbirke dragocenih knjig in tiskov, rokopisov, slikovnega in drugovrstnega gradiva.

Tudi Koroška osrednja knjižnica je v duhu svojega temeljnega poslanstva z nakupom zapuščine dr. Franca Kotnika (1955) začrtala prve okvire nastajajoče domoznanske zbirke, ki se je dopolnjevala še z drugimi darovi, zapuščinskimi fondi in nakupi.

Med največje dragocenosti Kotnikove zapuščine sodijo številni bukovniški rokopisi in prepisi. Med njimi tudi obsežna ilustrirana rokopisna knjiga, evidentirana kot 'Žegarjev Antikrist'.

Z zagotovljenimi sredstvi Ministrstva za kulturo RS smo izjemno poškodovano knjigo pomladi 2021 predali v postopke konservacije in restavracije. V Arhivu Slovenije, Centru za restavriranje in konserviranje, so v skoraj dveh letih in oteženih pogojih delovanja v času epidemije, restavratorki opravile izjemno delo.

S čim manjšimi posegi v original, skrbno izbranim dodanim papirjem in platnico so restavrirane liste povezale v homogeno celoto, ki vidno ohranja in loči vse izvirne in dodane dele.

Sočasno se je dr. Matija Ogrin temeljito poglobil v rokopis in ugotovil, da je izvod, ki je bil znotraj Kotnikove zapuščine evidentiran kot izvirni rokopis bukovnika Matije Žegarja, verjetno delo drugega avtorja, oz. naj bi ga pisale tri roke. Zaradi tega ga zdaj imenujemo *Antikrista žulenje*, kot je v svojem besedilu uporabil dr. Ogrin.

Rokopis je bil po restavraciji posameznih listov ponovno digitaliziran in zvezan v pravilnem zaporedju strani. Star, poškodovan izvod je bil namreč skozi stoletja intenzivne rabe večkrat pokrpan ter glede na sosledje vsebine nepravilno povezan v knjigo. Na portalu dLib sta na ogled digitalni kopiji - pred in po restavraciji.

SIMONA VONČINA,
bibliotekarska specialistka

